

IFICIL

Nostāja Nr. 6

ĀRVALSTU INVESTORU
PADOMES LATVIJĀ

NOSTĀJA ATTIECĪBĀ UZ TIESISKUMU

02.11.2023

KOPSAVILKUMS

Ārvalstu investori savus lēmumus veikt ieguldījumu konkrētā valstī pieņem, izvērtējot gan kopējo ekonomisko situāciju valstī un konkrētās jomas biznesa attīstības iespējas, gan tiesisko vidi, kas ietver arī tiesiskā regulējuma stabilitāti un iespējas aizsargāt savas tiesības un investīcijas. Jo stabilāka un paredzamāka ir tiesiskā vide, jo investoriem ir lielākas iespējas plānot savus ieguldījumus ilgtermiņā. Tas būtiski motivē pieņemt lēmumu par apjomīgām ilgtermiņa investīcijām konkrētā valstī. Tāpat arī uzņēmēji veic izvērtējumu, salīdzinot apstākļus un situācijas reģiona kaimiņvalstīs, un līdzīgos nosacījumos izdara izvēli ieguldījumu veikšanai par labu vienai vai otrai valstij.

Lai arī tiesiskās vides stiprināšanā ir manāmi uzlabojumi, uzņēmēji Latvijā vēl joprojām būtiski mazāk nekā vidēji uzņēmēji Lietuvā, Igaunijā un Eiropas Savienībā (ES) ir pārliecināti¹ par to, ka situācijā, ja tas būtu nepieciešams, viņu veiktās investīcijas tiktu aizsargātas (likumdošanas un tiesu sistēmas formātā). Kā būtiskākos iemeslus šādai neuzticībai uzņēmēji norāda: biežas izmaiņas likumdošanā, bažas par likumdošanas procesa kvalitāti, kā arī neparedzama un nepārredzama (necaurspīdīga) administratīvā rīcība un grūtības administratīvos lēmumus apstrīdēt tiesā. Uz līdzīgu skatījumu norāda arī "Ārvalstu investīciju vides indeksa 2022" rezultāti – tikai 9 % no aptaujātajiem ārvalstu investoriem redz pozitīvas izmaiņas likumdošanas kvalitātē.²

1 Tikai 39 % no aptaujātajiem Latvijas uzņēmējiem ir pārliecināti, savukārt, ES dalībvalstu vidējais radītājs liecina, ka pārliecināti ir 54 % uzņēmēju. (avots)

2 <https://www.ficil.lv/wp-content/uploads/2023/04/LV-2022-FICIL-Sentiment-Index-buklets.pdf>

Ir skaidrs, ka darbu nepieciešams turpināt, lai stiprinātu gan likumdošanas kvalitāti, gan tiesu efektivitāti, tādējādi pēc iespējas vairojot uzņēmēju uzticību likumiem un tiesām. Tāpat FICIL vēlas atgādināt, ka attiecībā uz ārvalstu investoriem, kuri ieguldījumus ir veikuši, rēķinot tos ilgtermiņā, ir jāsauglabā konstanti spēles noteikumi. Nav pieļaujama tiesību aktu jeb spēles noteikumu regulāra un neprognozējama mainīšana, kas var atstāt negatīvu ietekmi uz investīcijām un investoru lēmumiem turpināt (vai neturpināt) uzņēmējdarbību Latvijā. Tiesiskā pašlīvība ir viens no stūrakmeņiem, lai sabiedrība un komersanti uzticētos valstij un lai savu darbību plānotu un veiktu atbilstoši tiesību normām un konsekventai to piemērošanai. Ne vienmēr ir jāmaina likums – ir daudz iespēju uzlabot esošā regulējuma piemērošanu un praksi, kā arī uzlabot publiskā sektora iestāžu darbinieku kvalifikāciju un prasmes tiesību normas piemērot konsekventi un vienvēidīgi.

FICIL vēlas vērst uzmanību uz vairākiem ieteikumiem ar mērķi stiprināt likumdošanas kvalitāti, praksē ieviešot efektīvu "ex post" novērtējumu un integrējot labas likumdošanas praksi Saeimas komisijās visā likumdošanas pieņemšanas procesā, un uzlabot tiesu efektivitāti, primāri koncentrējoties uz Ekonomisko lietu tiesas (ELT) kompetences paplašināšanu un tiesnešu un tiesu darbinieku veiktspēju.

SATURS

Kopsavilkums **02**

Rekomendācijas **04**

Rekomendāciju pamatojums **05**

REKOMENDĀCIJAS

Likumdošanas kvalitātes uzlabošana

- ▼ Noteikt priekšnosacījumus, lai būtisku likumu grozījumu un nozīmīgu reformu likumprojektos ietvertu prasību pēc "ex post" novērtējuma. Izstrādāt vienotus kritērijus "ex post" novērtējumu iedzīvināšanai praksē.
- ▼ Uzlabot labas likumdošanas principus, nosakot obligātus priekšnoteikumus priekšlikumu pieļaujamībai trešajā lasījumā Saeimā un to atbilstībai LR Satversmei. Ierobežot novēlotu priekšlikumu iesniegšanu un pieprasīt rakstveida argumentāciju katra priekšlikuma pamatojumam, iekļaujot informāciju par notikušajām konsultācijām un to mērķiem.
- ▼ Jaunajos likumos iekļaut preambulas. Atbilstoši labas likumdošanas principam izstrādāt vienotus kritērijus un nosacījumus preambulu saturam.

Tiesu efektivitātes stiprināšana

- ▼ Stiprināt ELT kompetences un veikspēju, pēc iespējas paplašinot ELT kompetenču jomas, kas ir saistītas ar citām lietu kategorijām, kuras tiesa jau izskata.
- ▼ Veicināt tiesnešu skatupunktu paplašināšanu, un uzlabot tiesu atbalsta darbinieku apmācību / zināšanas.
- ▼ Turpināt ieviest visaptverošu tiesu digitalizāciju, kas stiprinātu tiesu efektivitāti un spēju izskatīt lietas.

REKOMENDĀCIJU SKAIDROJUMS

Likumdošanas kvalitātes uzlabošana

Noteikt obligātus priekšnosacījumus, lai būtisku likumu grozījumu un nozīmīgu reformu likumprojektos ietvertu prasību pēc "ex post" novērtējuma, šādiem novērtējumiem nosakot gan kvalitātes, gan efektivitātes un izmaksu standartus. Izstrādāt vienotus kritērijus "ex post" novērtējumu iedzīvināšanai praksē, sagatavojot nosacījumus un definējot vismaz minimālos obligātos priekšnosacījumus un metodes kvantitatīvo un kvalitatīvo rādītāju izvērtējumam.

Kvalitatīvs likumdošanas pilnveides process ir viens no priekšnoteikumiem, lai demonstrētu valsts institūciju labas pārvaldības prasmes. Caurspīdīgums un labas pārvaldības principi publiskajā sektorā nosaka ilgtspējīgu investīciju piesaisti tautsaimniecībā. Pastāvīgi mainīgā vidē spēja pietiekoši efektīvi pielāgot un pilnveidot politiku var kļūt par noteicošo faktoru jaunu investīciju piesaistei. Līdz ar to pamatotas, kvalitatīvas un iedarbīgas reformas ir nozīmīgs faktors, kas nosaka kopējo valsts izaugsmi, attīstību un labklājību. Likumu grozījumu un reformu ieviešanas mērķis ir ne tikai noregulēt praksē pastāvošas problēmas, bet arī efektīvi pārvaldīt valsts resursus.

Veicot nozīmīgas reformas valsts pārvaldē vai modernizējot procesus, likumprojektos ierasti tiek norādīti virkne argumentu šādas reformas vai likuma grozījumu nepieciešamībai. Bieži tiek gatavoti sākotnējie jeb "ex ante" novērtējumi. Nereti "ex ante" novērtējumos tiek norādīts uz procesu uzlabošanu, administratīvo izmaksu samazināšanos u. c. būtiskiem aspektiem, kas pamato izmaiņu veikšanu.

Vienlaikus šobrīd nepastāv vienota pieeja reformas ietekmes, sasniegumu vai trūkumu izvērtējumam pēc reformas pabeigšanas vai likumprojekta ieviešanas jeb "ex post" novērtējuma. Vienotas pieejas trūkums palielina neefektīvas līdzekļu izmantošanas iespējas un rada nenoteiktību caurspīdīguma principu ievērošanā.

Saskaņā ar Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (OECD) skaidrojumiem attiecībā uz regulatīvo politiku un labu pārvaldību, šādā "ex post" novērtējumā būtu jāietver vismaz tādi izpildes kritēriji, kas noteiktu:

- vai regulējuma mērķi ir skaidri,

- kādi dati tiks izmantoti, lai novērtētu darbības rezultātus, kā arī,
- informāciju par institucionālo resursu piešķiršanu.³

OECD skaidrojumā arī norādīts, ka var būt sarežģīti novirzīt ierobežotus politiskos resursus esošā regulējuma pārskatīšanai. Attiecīgi regulējuma pārskatīšana ir sistemātiski jāieplāno, lai nodrošinātu, ka tiek veikts "ex post" novērtējums. Praktiskās metodes ietver:

- turpinātības klauzulas vai prasības veikt obligātu periodisku novērtēšanu iestrādāšanu noteikumos,
- plānotas pārskatīšanas programmas,
- pastāvīgus mehānismus, ar kuriem sabiedrība varētu sniegt ieteikumus esošā regulējuma grozīšanai.⁴

Nav noteiktas mērauklas, kā sabiedrībai novērtēt lielākas vai mazākas reformas un procesus. Nosakot attiecīgus "ex post" novērtējuma kvantitatīvos un kvalitatīvos rādītājus, gan Valsts kontrolei, gan citām valsts iestādēm, gan jebkurai personai būtu iespējas izvērtēt ieviestās reformas rādītājus un kvalitāti.

FICIL akcentē "ex post" novērtējuma priekšrocības:

- **Paaugstināta pārlicība.** "Ex post" novērtējums jau likumprojekta izstrādes stadijā parāda apņemšanos pieņemt uz pierādījumiem balstītus lēmumus.
- **Informēti lēmumi par investīcijām.** Pārredzamība un caurspīdīgums politikas rezultātu novērtēšanā palīdz ārvalstu investoriem pieņemt apzinātus lēmumus par ieguldījumiem.
- **Risku mazināšana.** "Ex post" novērtējums palīdz ieguldītājiem paredzēt iespējamus riskus, kas saistīti ar politikas kursa izmaiņām.
- **Atbildība un pārredzamība.** "Ex post" novērtējums veicina atbildības un pārskatāmības kultūru pārvaldībā.
- **Efektīva resursu piešķiršana.** "Ex post" novērtējumos gūtās atziņas palīdz efektīvi sadalīt resursus optimāliem sabiedriskiem ieguvumiem.

³ Council of the OECD "Recommendation of the Council on Regulatory Policy and Governance." 5. nodaļa, 26. lpp. Pieejams: <https://www.oecd.org/gov/regulatory-policy/2012-recommendation.htm>

⁴ Turpat, 26. lpp.

- **Nepārtraukta uzlabošana.** Regulāri "ex post" novērtējumi veicinātu adaptīvas politikas veidošanu un reformu pilnveidošanu.

Lai Latvijā ieviestu "ex post" novērtējuma priekšnoteikumus un regulējumu, FICIL rekomendē:

- turpināt diskusiju par "ex post" novērtēšanas mehānismu integrāciju likumdošanas procesā;
- izcelt precīzas datu vākšanas un ievāktu datu analīzes nozīmi jēgpilnu un ticamu "ex post" novērtējumu izstrādē;
- izstrādāt noteikumus, kas paredz "ex post" novērtēšanas procesā pieaicināt un iesaistīt gan profesionālus ekspertus, gan ieinteresētās personas;
- efektīvai resursu sadalei "ex post" novērtējumiem nepieciešama ilgtermiņa stratēģija un efektīva resursu plānošana un pārvaldība;
- "ex post" novērtēšanas procesā nodrošināt skaidru metodoloģiju un secinājumu ticamību.

FICIL rekomendē noteikt obligātus priekšnoteikumus, lai uzlabotu labas likumdošanas principu ievērošanas veicināšanu, it īpaši, izvērtējot trešajam lasījumam Saeimā iesniegto priekšlikumu pieļaujamību un atbilstību LR Satversmei.

Lai nodrošinātu, ka tiesību normas tiek pieņemtas saskaņā ar labas likumdošanas principiem un pienācīgā likumdošanas procesā, jāveic rūpīga piedāvātās tiesību normas nepieciešamības analīze un tās iespējamās ietekmes izvērtējums. Nereti likumdošanas process tiek sasteigts, pieņemot nepietiekami izanalizētus un neizstrādātus priekšlikumus, kas iesniegti otrajā vai trešajā lasījumā. Attiecīgi - pārdomāti likumdevēja lēmumi ir tiesiskas valsts principa ievērošanas pamats, nodrošinot labu likumdošanu.

Pēc likumprojekta iesniegšanas Saeimā notiek tā izskatīšana, kas ietver likumprojekta apspriešanu pamatā trijos lasījumos (vai steidzamības kārtībā - divos lasījumos), kā arī likumprojekta teksta precizēšanu un papildināšanu. Likumprojekta izskatīšanas laikā Saeimā sākotnēji iesniegtais likumprojekts var tikt precizēts un papildināts, iesniedzot priekšlikumus.

Šobrīd Saeimas kārtības rullis neparedz prasību priekšlikumiem pievienot pamatojumu, kas savukārt rada rūpīgas piedāvātās tiesību normas vajadzības analīzes trūkumu un nepietiekamu iespējamās ietekmes izvērtējumu. Sasteigtu lēmumu problemātiku bijušais valsts prezidents R. Vējonis

5 Vījuma I. Likumdošanas kvalitātes pilnveides risinājumi Latvijā. Jurista Vārds, 11.10.2016., Nr. 41 (944).

6 OECD Regulatory Policy Outlook 2015, OECD Publishing, Paris. Pieejams: <https://www.oecd.org/publications/oecd-regulatory-policy-outlook-2015-9789264238770-en.htm>

aktualizēja jau 2016. gadā, nosūtot vēstuli Saeimai ar ierosinājumiem likumdošanas procesa kvalitātes uzlabošanai, norādot:

1. trešajā lasījumā nepieļaut tādu priekšlikumu iesniegšanu, kas ir ārpus iepriekšējos lasījumos apspriestā likumprojekta mērķa un tvēruma;
2. apsvērt risinājumus likumprojekta anotācijas teksta salāgošanai ar likuma redakciju, kāda tā ir galīgajā lasījumā, vai katram likumprojektam trešajā lasījumā sagatavot paskaidrojuma rakstu vai skaidrojošu ziņojumu;
3. paredzēt pienākumu visiem likumprojektu iesniedzējiem likumprojektiem pievienot anotāciju;
4. sniedzamos priekšlikumus rakstveidā pamatot;
5. veicināt likumu izstrādes materiālu pieejamību.⁵

Nepārdomātu likumdevēja lēmumu pieņemšana ir pretēja labas likumdošanas principiem, kas ir atvasināti no tiesiskas valsts principa un ir neatņemama demokrātiskas tiesiskas valsts sastāvdaļa. Šāda likumdevēja rīcība tieši ietekmē sabiedrības uzticēšanos valstij un tās nodrošinātajām tiesībām.

OECD pārskatā "OECD regulatīvās politikas pārskats 2015" ir veikusi valstu viedokļu apkopojumu par būtiskākajiem mērķiem, kas jāasniedz regulējuma politikai, un viens no tiem ir ieteikums samazināt nekoncekvenci, neprognozējamību un izvērtējuma trūkumu.⁶

Pirmkārt, svarīgi norādīt, ka tiesiska (atklāta) lobēšana, ievērojot likumdošanas procesu, demokrātiskā, tiesiskā valstī ir nepieciešama, un tā veicina kvalitatīvāku lēmumu pieņemšanu, tādējādi nodrošinot dažādu sabiedrības grupu aktivitātes un iesaisti likumdošanas procesā. Līdz ar to ir svarīgi likumprojekta izstrādes laikā uzklaut dažādu organizāciju viedokli, attiecīgās jomas ekspertus, zinātniskos konsultantus un citu ieinteresēto pušu viedokli, lai detalizēti izvērtētu tiesību normas pamatojumu, kā arī veiktās konsultācijas atspoguļotu normatīvo aktu izstrādes materiālos.

Otrkārt, ir jāapsver grozījumi Saeimas kārtības rullī, paredzot, ka katram priekšlikumam, kas iesniegts pirms otrā vai trešā lasījuma, jā sagatavo argumentācija tā pamatotībai, to izvērtējot kopsakarā ar likumprojekta mērķi. Šāds tiesiskais mehānisms veicinātu konsekventu un izvērtējumā balstītu lēmumu pieņemšanu.

Lai arī deputāti ir brīvi pieņemt lēmumus, Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Saeima, īstenojot likumdošanas tiesības, bauda rīcības brīvību tiktāl, ciktāl netiek pārkāpti vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas.⁷ Līdz ar to norādāms, ka labas likumdošanas principi ietver arī pārdomātu, izsvērtu un pārrunu ceļā detalizēti analizētu lēmumu pieņemšanu.⁸

Treškārt, sasteigta likumdevēja konceptuālu jautājumu izlemšana likumdošanas procesa noslēguma posmā neveicina tiesisko noteiktību un labu likumdošanas principu ievērošanu. Tāpat necaurskatāms likumdošanas process mazina sabiedrības uzticēšanos tiesiskajai sistēmai. Lai novērstu nekoncekvenci likumdošanas procesā, ieteicams trešajā lasījumā sniegt priekšlikumus tikai tehniskiem grozījumiem, kas nekādā veidā neietekmē likumprojekta būtību un neprasa detalizētu tā ietekmes novērtējumu.

Secināms, ka labas likumdošanas principu veicināšana aptver ne tikai pienākumu rūpīgi izvērtēt likumprojekta nepieciešamību, bet arī veikt tā iespējamās ietekmes izvērtējumu. Līdz ar to nepieciešams rast tādus risinājumus, kas nepieļautu, ka likumdošanas procesā tiek pieņemti sasteigti un nepārdomāti lēmumi.

▼ Jāierobežo novēlotu likumprojekta priekšlikumu iesniegšana, it īpaši Saeimā trešajā lasījumā. FICIL rekomendē uzlikt par pienākumu sagatavot rakstveida argumentāciju katra priekšlikuma, kas iesniegts pirms otrā vai trešā lasījuma, pamatojumam, iekļaujot arī informāciju par priekšlikumu sagatavošanas laikā notikušajām konsultācijām un ierosinātās tiesību normas mērķi.

Identificētā problēma netiek risināta jau ilgstoši, tādēļ intensīvāk ir jāpievērš uzmanība likumdošanas kultūras stiprināšanai, panākot spēcīgas ētikas esamību. Labas likumdošanas ieviešana nodrošinātu procesu kopuma efektivitāti, kvalitātes uzlabošanu, pienācīgu ieinteresēto pušu iesaisti, kas, savukārt, veicinātu arī sabiedrības uzticību likumdošanas procesam.

Lai sekmētu labu likumdošanu, FICIL rekomendē:

▼ turpināt pastāvīgi un rūpīgi ievērot visas Satversmes tiesas likuma norādes, lai izslēgtu jebkādu parlamentāro apspriešanu likumu līmenī, kā arī apkopot un ieviest Saeimas komisiju labās prakses piemērus;

▼ turpināt diskusiju par novēlotu likumprojekta priekšlikumu iesniegšanas ierobežošanu un pienākuma noteikšanu sagatavot rakstveida argumentāciju katra priekšlikuma, kas iesniegts pirms otrā vai trešā lasījuma, pamatoībai, kā arī apsvērt nepieciešamos grozījumus Saeimas kārtības rullī;

▼ izstrādāt kritērijus likumprojekta priekšlikuma rakstveida pamatojuma sagatavošanai, nosakot minimālās prasības, proti, priekšlikuma mērķi un nepieciešamību, iespējamās ietekmes izvērtējumu, veikto konsultāciju secinājumu atspoguļojumu, juridisko pamatojumu u. c.;

▼ nodrošināt, ka ieinteresēto pušu konsultācijas notiek tiesiski un atklāti, normatīvo aktu izstrādes dokumentos atspoguļojot visus izsvērtos jautājumus un galvenos secinājumus; papildus jāapsver lobiju tiesiskā regulējuma nepieciešamība.

▼ **Jaunajos likumos iekļaut preambulas, tādējādi veicinot sabiedrības uzticību tiesiskajai sistēmai, kā arī palīdzot visām ieinteresētajām pusēm izprast likumdevēja nolūku un attiecīgi interpretēt jaunās tiesību normas.**

Skaidra likumdevēja nolūku definēšana ir neatņemama labas likumdošanas principu un demokrātiski tiesiskas valsts sastāvdaļa. Ņemot vērā straujās likumdošanas izmaiņas, skaidra likumdevēja mērķu formulējuma un juridiskā pamatojuma trūkums var tiesību interpretētājam radīt grūtības piemērot tiesību normu atbilstoši likumdevēja nodomam.

Lai gan Latvijas tiesiskajā sistēmā pastāv tiesisks instruments likumdevēja mērķu definēšanai, proti, likumprojekta anotācijas, kas personām un tiesību piemērotājiem palīdz izprast jauno regulējumu, tomēr nereti likumprojekta anotācijas tiek sagatavotas pirms likumprojekta apspriešanas Saeimā pirmajā lasījumā. Saeimas diskusiju rezultātā jaunā likumprojekta teksts var tikt būtiski papildināts ar jaunām tiesību normām un tā mērķis var ievērojami atšķirties no sākotnēji anotācijā norādītā.

Vienlaikus šobrīd Saeimas kārtības rullis neparedz prasību sniegtajiem priekšlikumiem par grozījumiem likumprojektā pievienot juridisko pamatojumu un definēt to nolūku. Skaidras likumdevēja nolūku definīcijas trūkums ne tikai apgrūtina tiesību normas piemērošanas procesu, bet arī ietekmē tiesiskās noteiktības un labas likumdošanas principu ievērošanu.

7 Satversmes tiesa, 2019. gada 6. marta spriedums lietā Nr. 2018-11-01.

8 Jau 2016. un 2017. gadā pieņemtajos spriedumos Satversmes tiesa ieskicēja labas likumdošanas principa nozīmi likumdošanā. Savukārt 2019. gadā labas likumdošanas principa saturs tika tālāk konkretizēts, atklājot vairākus nozīmīgus tā aspektus. (avots)

OECD sagatavotajā pārskatā "OECD regulatīvās politikas pārskats 2015" norādīti kritēriji regulējuma kvalitātes izvērtēšanai.⁹ Preambulu iekļaušana starptautisko un ES tiesību aktos ir atzīta standarta prakse. ES Tiesas judikatūrā ir atzīts, ka tiesību aktu preambulās ietvertie apsvērumi var palīdzēt noteikt tiesību akta mērķi vai darbības jomu un sniegt skaidrojumu par to, kā tiesību normu interpretēt. Tomēr preambulā ietvertie apsvērumi nav juridiski saistoši un nevar būt prioritāri pār tiesību aktā ietvertajām tiesību normām.¹⁰

Līdz ar to svarīgākie regulējuma kvalitātes kritēriji ir tieši un skaidri identificēti likumu mērķi, efektīva to sasniegšana un vienkārša tiesību normu piemērošana, ko var veicināt, jaunos likumos iekļaujot preambulu. Preambulas mērķis ir sniegt iespēju likumdevējam skaidri norādīt likumdošanas nolūku attiecībā uz tiesību aktu kopumā, kā arī izklāstīt iemeslus un sniegt komentārus par katru tiesību akta noteikumu. Turklāt preambulas, atšķirībā no likumprojektu anotācijām, tiktu pilnveidotas katra likuma grozījumu gadījumā, formulējot likumdevēja nolūku tiesību aktam kopumā nevis tikai attiecīgiem likuma grozījumiem to sākotnējās izstrādes stadijā.

Izstrādāt vienotus kritērijus likumu regulējuma pamatotības izvērtēšanai, formulējot nosacījumus un definējot preambulu saturiskās prasības iekļaušanai jaunos likumos atbilstoši labas likumdošanas principiem.

Šobrīd trūkst tiesiskā regulējuma, kas ļautu sabiedrībai pārliecināties par likumdevēja nolūku un tā izmaiņām likumdošanas procesa gaitā. Iekļaujot preambulas jaunos likumos, tiktu veicināta sabiedrības uzticēšanās likumdevējam un tiesiskajai sistēmai, stiprināta tiesiskā noteiktība, samazinātas izpētes izmaksas un likumu tekstu izstrāde notiktu koncentrētāk, precīzāk un saskaņotāk. Tāpat tiesību piemērotāju darbs tiktu padarīts efektīvāks, sniedzot likumdevēja gribai atbilstošas, skaidras un praktiskas tiesību normas piemērošanas vadlīnijas.

Preambulu iekļaušanas jaunos likumos sniedz vairākas priekšrocības, gan nodrošinot labas likumdošanas principus¹¹, gan skaidri pamatojot mērķu noteikšanu¹², gan nodrošinot caurspīdīgumu un interpretācijas vadlīnijas¹³, gan vairojot sabiedrības uzticēšanos likumiem¹⁴.

Lai ieviestu preambulu iekļaušanu jaunos likumos, FICIL iesaka:

- ▶ turpināt diskusijas par preambulu iekļaušanu jaunos likumos integrēšanu likumdošanas procesā un apsvērt vajadzību izstrādāt grozījumu Saeimas kārtības rullī. Lai turpinātu diskusijas, jānoskaidro likumdevēja un izpildvaras pārstāvju, tiesību zinātnu ekspertu, zinātnisko konsultantu un citu ieinteresēto pušu viedoklis par preambulu iekļaušanu jaunos likumos;
- ▶ izstrādāt preambulas pamatnostādnes un juridisko struktūru, kur tiktu noteikti pamatprincipi, vērtības, mērķi un citi nozīmīgi aspekti, kas skaidroti preambulā;
- ▶ veicināt sabiedrības uzticēšanos tiesiskajai sistēmai, informējot sabiedrību par šādu iniciatīvu.

Tiesu efektivitātes stiprināšana

Jāstiprina ELT kompetences un veikspēja, pēc iespējas paplašinot ELT kompetenču jomas, kas ir saistītas ar citām lietu kategorijām, kuras tiesa jau izskata.

Ir svarīgi turpināt iesākto tiesu specializāciju un efektivitātes uzlabošanu. Veiksmīgs piemērs ir ELT darbība, un ir būtiski stiprināt un palielināt šīs tiesas kompetenci un kapacitāti. FICIL atbalsta Tieslietu ministrijas iniciatīvu paplašināt ELT kompetenču jomas, kas ir saistītas ar tām lietu kategorijām, kuras ELT jau izskata.

ELT no Latvijas tiesām ir piemērotākā, kurai nodot šķīrējtiesu atbalsta funkciju, piemēram, lai izlemtu prasījumus par prasības nodrošinājumiem, pierādījumu izprasišanu, liecinieku nopratināšanu, vai šķīrējtiesas spriedumu kontroli (apstrīdēšana). Ārvalstu prakse liecina, ka šķīrējtiesu atbalsta funkcija ir deleģējama specializētai tiesai, un ELT ir Latvijā atbilstošākā specializētā tiesa šo funkciju veikšanai. Ja šobrīd ELT vēl nav praktisku iespēju, to noteikti jāievieš tuvāko gadu laikā, kad būtu papildus resursi un ELT veikspējas iespējas.

ELT apelācijas instances izveidošana ir būtisks solis, lai nodrošinātu unificētas prakses iestrādes lietās, kuras ELT izskata kā pirmās instances tiesa.

⁹ OECD Regulatory Policy Outlook 2015, OECD Publishing, Paris. Pieejams: <https://www.oecd.org/publications/oecd-regulatory-policy-outlook-2015-9789264238770-en.htm>

¹⁰ EST 20.11.1997. spriedums lietā C-244/95 P. *Moskof AE v Ethnikos Organismos Kapnou*. EST 26.06.2001. spriedums lietā C-173/99 *The Queen v Secretary of State for Trade and Industry*.

¹¹ Preambulu iekļaušana jaunos likumos novērstu problemātiku, kas saistīta ar likumprojektu anotāciju nepilnībām, veicinot tiesisko noteiktību un likuma teksta saskaņotību ar tā mērķi.

¹² Preambulā tiek iekļauti likumdevēja noteiktie galvenie principi un vērtības, kas palīdz tiesību piemērotājam interpretēt tiesību normas kopsakarā ar to mērķi un likumdevēja gribu, kā arī nodrošina efektīvu juridiskās analīzes veikšanu.

¹³ Preambulā tiek iekļauti likumdevēja noteiktie galvenie principi un vērtības, kas palīdz tiesību piemērotājam interpretēt tiesību normas kopsakarā ar to mērķi un likumdevēja gribu, kā arī nodrošina efektīvu juridiskās analīzes veikšanu.

¹⁴ Preambula var iekļaut argumentus, kas paskaidro likuma atbilstību sabiedrības interesēm, tādējādi veicinot uzticību tiesiskajai sistēmai.

Līdzīgs piemērs, kas sevi ir pierādījis un attaisnojis, ir administratīvo tiesu izveidošana un specializācija konkrētas kategorijas lietu izskatīšanā visās tiesu instancēs.

Sarežģītā komercdarbības vidē un pārrobežu strīdos kvalitatīvai un ātrai lietu izskatīšanai ir svarīga specializētas tiesas attīstīšana un stiprināšana. Būtiska ir komercdarbības jautājumu izpratne, tai skaitā starptautiskā rakursā.

Veicināt tiesnešu skatupunktu paplašināšanu, un uzlabot tiesu atbalsta darbinieku apmācību / zināšanas.

Jaunais projekts *Tiesnešu akadēmija* (plānots atklāt 2025. gada 1. janvārī) ir svarīgs un pozitīvs solis, lai sniegtu iespēju tiesas varai piekritīgajām profesijām (jo īpaši tiesnešiem un tiesu darbiniekiem) iegūt jaunas zināšanas un prasmes un pilnveidot jau esošās atbilstoši mainīgajai videi un vajadzībām. Līdz *Tiesnešu akadēmijas* darbības uzsākšanai ir jāpilnveido tiesu darbinieku un tiesnešu prasmes gan dažādu tiesību nozaru pārzināšanā, gan jāsniiedz iespējas iegūt un papildināt citas specifiskas zināšanas, kas ir svarīgas tiesu darbā, piemēram, ekonomikā, tehnoloģiju izmantošanā, digitālo prasmju apgūšanā un uzlabošanā, saskarsmes un psiholoģijas, kā arī procesu vadības jomās.

Ir svarīgi stiprināt prokuratūras kapacitāti un spējas kvalitatīvi izmeklēt lietas pirmstiesas stadijā un sagatavot lietas nodošanai tiesā tā, lai tiesas spētu pieņemt taisnīgus un likumā balstītus spriedumus.

Ir jāizvērtē pēdējo gadu mācību iestāžu juridisko fakultāšu gala eksāmenu vājie rezultāti, kas korelē ar studentu zināšanām un mācību procesu augstskolās (un arī jau vispārējās izglītības iestādēs). Apzinoties zinošu un pieredzējušu kadru trūkumu gan prokuratūras, gan tiesu iestādēs, ir svarīgi nodrošināt kvalitatīvu mācību procesu visos izglītības līmeņos. Tāpat jāiegulda resursi pārvaldes un tiesu sistēmas darbinieku kvalifikācijas uzlabošanā, lai spētu realizēt reformas valsts pārvaldē.

Noteikti ir ceļams arī tiesnešu amata prestižs, lai spējīgākie un pieredzējušākie speciālisti izvēlētos turpināt karjeru tiesnešu amatos. Svarīgs motivācijas elements ir atalgojums – tam jābūt samērojamam ar izglītību, pieredzi un atalgojumu privātajā sektorā. Vienlaicīgi ir izvērtējama darba slodzes sabalansēšana tiesnešiem, lai būtu iespēja darbu veikt atbildīgi un kvalitatīvi. Jāturpina tiesu sistēmas kvalitātes celšana, un tas kā būtiskus darba elementus ietver arī objektivitāti un neitralitāti.

Gadījumos, kad lietas dalībnieki tiesnešiem izsaka noraidījumus un šie noraidījumi netiek pieņemti, ir vajadzīgs mehānisms, kā jau agrīnā stadijā lietas

dalībnieki var īstenot savas procesuālās tiesības uz taisnīgu tiesu. Iestādēm un amatpersonām, kas izvērtē tiesnešu pārkāpumus, ir jāiedziļinās lietas apstākļos, lai nepieļautu sistemātiskuma veidošanos un subjektīvus nolēmumus.

Kaut arī tiesnešu darba valoda ir latviešu valoda, lai piedalītos darba grupās un sekotu jaunākajām tendencēm un norisēm citās valstīs, tiesnešiem un tiesu dalībniekiem ir uzlabojamas svešvalodu, jo īpaši angļu valodas, zināšanas. Lielu daļu tiesas darba veic un var veikt tiesu darbinieki, kas bieži ir studenti vai gados jauni un maz pieredzējuši juristi. Pieredzējušu juristu ar noderīgām prasmēm iesaisti tiesu darbā vēlams veicināt ar motivācijas un atalgojuma sistēmas sakārtošanu un uzlabošanu.

Jāturpina ieviest visaptverošu tiesu digitalizāciju, kas stiprinātu tiesu efektivitāti un spēju izskatīt lietas.

Tieslietu ministrijai kopā ar citām iesaistītām ministrijām ir jānodrošina un jāatbalsta tiesu digitalizācijas process un ātrāka tā virzība uz pilnīgu e-lietas ieviešanu. Privātā sektora piedāvājumu un iespēju izvērtēšana, kā arī lietotāju uzklauššana ir svarīgs aspekts piemērotu digitālo risinājumu izstrādē un ieviešanā.

Nav saprotami kavēšanās iemesli un e-lietas ieviešanas lēnā gaita, kā arī pilnīgas pārejas uz procesu īstenošanu elektroniskā vidē atlikšana līdz 2026. gada 31. maijam.

Vairāku paralēlo sistēmu (e-lieta, "manas tiesas" un papīra formāta) izmantošana vienas lietas ietvaros būtiski kavē un sarežģī lietas dalībnieku tiesības saņemt un strādāt ar lietas materiāliem. Jo īpaši tas ir novērojams apjomīgās lietās un lietās ar ārvalstu dalībniekiem, kam latviešu valoda ir sveša.

Tiesām ar tiesu darbinieku iesaisti ir aktīvi jāveido sistēma digitālo jauninājumu ieviešanai un praktisko vajadzību nodošana tehnisko risinājumu izstrādātājiem. Piemēram, vienotu dokumentu nosaukumu veidošana, norādes uz papīra formāta lietām, ja tādas pārejas periodā ir, ierakstu e-lietā pārskatāmība, paziņojumu precizitāte (lai saņemējs var saprast lietā veikto izmaiņu raksturu un būtību). Tie ir pamatjautājumi, kas e-lietā ir uzlabojami. Ir virkne iespēju, kas e-lietā ir ieviešamas, lai lietas dalībnieki un tiesa varētu izmantot elektronisko lietu bez salīdzināšanas ar papīra formāta lietu.

Jānodrošina apmācības tiesu darbiniekiem, lai uzlabotu viņu digitālās prasmes un spēju strādāt ar e-lietu un sniegt ieteikumus sistēmas uzlabošanai. Ir jāpiestrādā pie tiesu darbinieku un tiesnešu motivēšanas iesaistīties e-lietas uzlabošanā.

ĀRVALSTU INVESTORU PADOMES LATVIJĀ NOSTĀJA ATTIECĪBĀ UZ TIESISKUMU

Nostāja Nr. 6
02.11.2023